

Алла ЗАГОРОДНЯ
*доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу
історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ
orcid 0000-0003-2418-1670*

ПРОВІДНІ СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ІДЕЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ХХ СТОЛІТТЯ: М. ШЛЕМКЕВИЧ

Теоретико-методологічні засади осмислення соціально-антропологічного коду української філософії освіти покладені в основу концепції людини М. Шлемкевича. Цінним у цій площині є звернення до освітньо-виховного досвіду педагогіки періоду другої половини 1917-1991 рр. Соціально-антропологічний підхід дозволяє проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, біологічному контексті. В основі основних концептуальних положень М. Шлемкевича про людину, була закладена тенденція розвитку української галицької педагогіки ХХ ст. Сутність означеної тенденції полягала в збереженні і розвитку етнокультурної самобутності українців в умовах колонізації земель України та обґрунтування потреб українців у національному відродженні. Виокремлено та проаналізовано чотири історичні типи світогляду особистості, як от: «шевченківська людина», яка схиляється перед розумом та його найвищим втіленням – наукою, а також таким моральним ідеалом як вільний дух; «гоголівська людина» – етнічні українці, що брали активну участь в політичному житті держави; «сковородянська людина», що знаходить сенс свого буття в особистому духовному самовдосконаленні; «старосвітські поміщики» – уособлює особистість націлену лише на задоволення своїх первинних запитів. Методологічна основа формування українського світогляду за М. Шлемкевичем, дозволяє визначити пріоритетність ставлення до людини, її природи, розуміння співіснування зі світом, іншими людьми та Богом, а також визначальні фактори для успішного розвитку молоді. В контексті світоглядних поглядів М. Шлемкевича, можемо стверджувати, що чинниками формування суспільно-політичного життя українського суспільства він визначав соціокультурні умови, як от: свободу вибору, віросповідання, самовдосконалення, збереження культурних традицій, тощо.

Період з 1917 по 1991 рр. знаменується значним піднесенням проблеми осмислення соціально-антропологічного коду української філософії освіти в

працях філософів, педагогів та науковців. Важливим аспектом в окресленій площині є розкриття соціально-антропологічних закономірностей протікання процесу взаємодії в системі «людина-людина» через передачу суспільно-значущого досвіду від одного покоління до іншого, а також визначення основних принципів протікання цього процесу та створення нових алгоритмів організації освітнього простору.

Важливий науковий внесок в розвиток окресленого питання зробив М. Шлемкевич (1984-1996 рр.), який ставив за важливе завдання оволодіння людиною народною культурою і народно-педагогічним досвідом [11].

Так, актуальність зрушених дослідником соціально-антропологічних питань, які закладені в основу філософії освіти, змушують звернутися до його наукових надбань про місце людини в цій площині. Адже перебудова освіти і виховання означає насамперед відхід від матеріалістичних засад виховання та побудову його на ідеалістичній системі цінностей, і реальні зміни в суспільстві насамперед пов'язані зі зміною свідомості людини.

Джерела соціально-антропологічних поглядів науковців сягають декілька століть у минуле. Різноманітні аспекти соціально-антропологічних ідей освіти і виховання в осмисленні науковців, педагогів та філософів, висвітлені у працях: В. Артюх (філософія екзистенціалізму) [2]; І. Аносов (антропологічний підхід процесу виховання як фактор гармонійного розвитку особистості) [1]; А. Возняк (філософські питання антропогенезу) [5]; С. Грабовський [6] (антропологічний код української культури і цивілізації) та ін. Вивченню світоглядних поглядів М. Шлемкевича присвячені праці П. Берко, М. Дзера [4], Й. Лось [10], О. Яців [13] та ін.).

В контексті окресленої проблематики доцільно спершу розкрити сутність ключового терміну дослідження. Так, термін «антропологія» (з лат. - «пізнання людини», «наука про людину») з'явився наприкінці XVIII ст. І. Кант позначає особливу автономну галузь знання, нову науку - науку про людину. І. Кант вперше підкреслив, що людина є найважливішим предметом науки, а кінцевою метою науки є пізнання самої людини, як розуміння загального світу [9; 7, с. 96].

Проведений науковий пошук засвідчує, що соціально-антропологічний підхід дозволяє проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, біологічному контексті. Таким чином, соціально-антропологічний підхід об'єднує в собі: методи досліджень природничих (біологія людини, анатомія і фізіологія людини, медицини та ін.) та соціально-гуманітарних наук (археологія, історія, соціологія, етнографія, педагогіка, психологія, культурологія, філософія, етика і естетика, економіка, політологія та ін.).

Список використаних джерел

1. Аносов І. П. (2013). Антропологічний підхід до процесу виховання як фактор гармонійного розвитку особистості. *Теоретичні основи сучасної педагогіки та освіти*. (29). 119–124.
2. Артюх В. (2009). Про деякі історіософські ідеї в філософській публіцистиці Миколи Шлемкевича: спроба екзистенціальної інтерпретації. *Філологічні трактати*. (Т.1). (3-4). 5–14.
3. Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах). (2020). О.О. Рафальський (керівник авторського колективу), Я. Калакура, В. Коцур, М. Юрій (наук. ред.). Київ: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. (Кн. 2). 536.
4. Берко П., Дзера М. (2016). Світоглядні позиції Миколи Шлемкевича крізь призму антропологічної установки. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*. Серія: Економічні науки. (Т.18). (2). 238-245.
5. Возняк А.Б. (2011). Педагогічна антропологія: навч. посіб. / А.Б.Возняк; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич : РВВ Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. 190.
6. Грабовський С. (1998). Дослідник української душі. *Історичний календар*. Київ. 42-43.
7. Загородня А. А. (2022). Соціальна антропологія в контексті освіти та виховання особистості (друга половина XIX століття) як чинник сучасних освітніх змін. *Наука і техніка сьогодні*. (11 (11)). 95-106.
8. Загородня А. А. (2022). Соціально-антропологічні ідеї освіти і виховання в осмисленні М. Коцюбинського. *Наукові інновації та передові технології*. (Серія «Педагогіка»). К.: Вид. група «Наукові перспективи». (8(10)). 56-66. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8\(10\)-56-66](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-8(10)-56-66). Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/issue/view/75>
9. Кант І. (2000). Критика чистого розуму / пер. І. Бурковський. Київ: Юніверс.
10. Лось Й. (2008). Публіцистика й тенденції розвитку світу (львівська школа журналістики): навчальний посібник. Львів: ПАІС. 119-125.
11. Шлемкевич М. (1961); (1992). Дискусія і про дискусію. Листи до Приятелів. Нью-Йорк–Торонто: Ключі, ч. (3–4 (97–98)), (р. IX); березень–квітень. 53–56.
12. Шлемкевич М. (1954). Загублена українська людина. К.: МП «Фенікс». 168.

13. Яців О. (2018). Методологічні засади становлення світогляду у спадщині Миколи Шлемкевича та їх використання в сучасній системі виховання. *Збірник наукових праць*. (25 (2–2018)). (Ч.1). (Р.1). Педагогіка. 211-216.

Алла ЗАГОРОДНЯ

*доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник відділу
історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ
orcid 0000-0003-2418-1670*

СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ХХ СТОЛІТТЯ

Проведений науковий пошук засвідчує, що соціально-антропологічний підхід дозволяє проаналізувати еволюцію взаємодії людини, природи, суспільства в історичному, соціальному, біологічному контексті. Таким чином, соціально-антропологічний підхід об'єднує в собі: методи досліджень природничих (біологія людини, анатомія і фізіологія людини, медицини та ін.) та соціально-гуманітарних наук (археологія, історія, соціологія, етнографія, педагогіка, психологія, культурологія, філософія, етика і естетика, економіка, політологія та ін.). В цьому дискурсі, людина як соціально активна особистість формується та розвивається під впливом освіти й виховання. Оскільки, освіта є важливим підґрунтям, що засвідчує рівень розвитку економіко-політичних, духовно-культурних та морально-етичних аспектів будь-якого суспільства.

Важливими для нашого дослідження є наукові погляди М. Шлемкевича щодо осмислення концепції людини на засадах соціально-антропологічного коду української філософії освіти. Так, в основі його ідей була закладена тенденція розвитку української галицької педагогіки ХХ ст., сутність якої полягала в збереженні і розвиток етнокультурної самобутності українців в умовах колонізації земель України та обґрунтування потреб українців у національному відродженні. Означене на його думку, уможливорюється через глибинне засвоєння людиною духовно-культурної спадщини її народу, що в подальшому має значний вплив на розвиток освіти і виховання [2].